مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی یزد
دوره شانزدهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰
صفحه: ۲۴۳ - ۲۲۷

Journal of Medical Education and Development
Vol. 16, No. 4, Winter 2022
Pages: 227 - 243

بررسی عوامل مرتبط با افزایش طول مدت تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی در دانشگاه علوم پزشکی مشهد از دیدگاه اساتید، دانشجویان و کارشناسان آموزش

زهرا منصوریان[۱]، حسین کریمی‌مونقی[۲،۳،۴]، جمشید جمالی[۵]، ابوالفضل خواجوی‌راد[۶]، حوراء اشرفی‌فرد[۷*]

چکیده

مقدمه: به‌علت حساسیت شغلی رشته‌های علوم پزشکی و ارتباط مستقیم آن با سلامت مردم، عواقب افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان گریبان‌گیر جامعه و نظام سلامت خواهد شد. نظر به اهمیت طول دوره تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی و کمبود اطلاعات در مورد علل افزایش آن، این مطالعه به منظور شناسایی عوامل مرتبط از دیدگاه اساتید، دانشجویان و کارشناسان آموزش صورت گرفت.

روش بررسی: این مطالعه توصیفی- همبستگی بود. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته بود. تعداد ۱۱۸ نفر عضو هیأت علمی در تکمیل پرسشنامه‌ها مشارکت کردند. درخصوص کارکنان آموزش نیز ۳۷ نفر و از میان دانشجویان ۷۱ نفر پرسشنامه را تکمیل کردند. تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و تحلیلی با کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ و همچنین روش کیفی تحلیل محتوی کمی انجام شد.

نتایج: عوامل مرتبط با پایان‌نامه از دیدگاه اساتید، دانشجویان و کارشناسان آموزش به ویژه زمان‌بر بودن چاپ مقاله شرط دفاع، بیشترین تأثیر را بر افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی داشت. در تحلیل محتوی کمی نیز بیشترین عوامل تأثیرگذار از دیدگاه دانشجویان عوامل مرتبط با پایان‌نامه و از دیدگاه اساتید و کارکنان عوامل فردی بودند.

نتیجه‌گیری: بنا بر نتایج لازم است تا فرایند اعطا گرنت اصلاح گردد. مدت زمانی که دانشجو منتظر چاپ مقاله است، از مدت تحصیل وی کسر گردد. به آن دسته از پروژه‌های تحقیقاتی که دچار وقفه شده‌اند ترم تحصیلی اضافه‌ای بدون درج در سنوات اختصاص یافته و همچنین سازوکار افزایش حمایت‌های مالی از دانشجو در طول دوره تحصیل وی تدوین گردد.

واژه‌های کلیدی: طول دوره تحصیل، دیدگاه، عضو هیأت علمی، دانشجو، کارشناس آموزش

۱- کارشناسی ارشد، دانشکده پزشکی، گروه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۲- استاد، مرکز تحقیقات مراقبت پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۳- استاد، دانشکده پزشکی، گروه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۴- استاد، دانشکده پرستاری و مامایی، گروه داخلی و جراحی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۵- استادیار، دانشکده بهداشت، گروه آمار زیستی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۶- دانشیار، دانشکده پزشکی، گروه فیزیولوژی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۷- دانشجوی دکتری تخصصی، دانشکده پزشکی، گروه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.
*(نویسنده مسئول)؛ تلفن: ۹۸۹۱۵۸۲۸۵۶۷۱+ پست الکترونیکی: *h.ashrafifard@yahoo.com*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/ ۰۷/ ۰۴ تاریخ بازبینی: ۱۴۰۰/ ۰۸/ ۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/ ۰۸/ ۲۲

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

مقدمه

آموزش زمینه‌ساز تغییر و توسعه است و هرقدر دانش و مهارت‌های نیروی انسانی در اثر سرمایه‌گذاری در آموزش افزایش یابد، امکانات و ظرفیت‌های لازم و مفید برای دستیابی به یک جامعه مدرن و توسعه‌یافته سهل‌تر خواهد شد (۱). مسیر توسعه از درون دانشگاه می‌گذرد و هیچ نهاد اجتماعی به اندازه دانشگاه در این مقوله تأثیرگذارتر نبوده است (۲).

نظام آموزشی برای کسب موفقیت در تحقق اهداف آموزشی بایستی با کنترل متغیرهای مختلف وضعیتی مناسب برای حصول یادگیری بهتر فراهم کند (۳). عدم برنامه‌ریزی صحیح در دانشگاه‌ها تأثیر منفی بر سطح علمی دانشجویان داشته و موجبات دلسردی آنها را نسبت به امر علم‌آموزی و تحصیل فراهم می‌آورد (۴). لذا شناسایی مشکلات آنها و تلاش جهت کاهش آن برای توسعه کمی و کیفی اهداف آموزشی دانشگاه ضروری است.

یکی از مهمترین مسائل و مشکلات نظام آموزش عالی موضوع افت تحصیلی دانشجویان می‌باشد (۵). در مورد افت تحصیلی تعابیر و تعاریف متفاوتی ارائه شده‌است که وجه مشترک همه آنها ناتوانی و شکست در انجام و اتمام موفقیت آمیز دوره تحصیلی رسمی است (۶).

یکی از معیارهای ارزیابی افت تحصیلی طول دوره تحصیل می‌باشد که علاوه بر اینکه بر زندگی فردی و خانوادگی دانشجو تاثیر می‌گذارد، منجر به اتلاف منابع و استعدادهای بالقوه انسانی و اقتصادی، اختلال در نظام آموزشی و پایین آمدن سطح علمی و کارآمدی نیروی انسانی می‌شود (۹-۷). علل طولانی شدن دوره تحصیلی در دانشگاههای مختلف داخل کشور و در بین دانشجویان رشته‌ها و مقاطع مختلف تحصیلی و حتی درطی یک دوره آموزشی نیز تغییر می‌کند. این علل را بر مبنای چارچوب نظری، تحقیقات پیشین، تجربه افراد درگیر با مسئله، تحلیل موانع و مشکلات ساختاری و نهادی می‌توان در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی، روان‌شناختی، فرهنگی، اقتصادی و سازمانی دسته‌بندی‌کرد (۱۱, ۱۰). در یک رویکرد جامع می توان عوامل مؤثر و دخیل در افت تحصیلی را در قالب سه دسته عوامل فردی (مؤلفه‌هایی نظیر داشتن هدف، انگیزه، اضطراب، روش مطالعه، هوش، توجه، برنامه‌ریزی، شرایط عاطفی و روانی و عدم حضور در کلاس)، عوامل درون سازمانی (ویژگی‌های حرفه‌ای مدرسان، فضا، امکانات و تجهیزات مناسب) و عوامل برون سازمانی (سطح تحصیلات والدین و نحوه برخورد آنان در مواجهه با افت تحصیلی فرزندانشان، وضعیت اجتماعی اقتصادی خانواده و دورنمای نامشخص و نامعلوم شغلی) مطرح نمود (۱۲, ۹).

تحقیقی که به‌منظور بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی، از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان توسط نجیمی، مفتاق و شریفی‌راد (۱۳۹۰) انجام شد، نشان داد؛ عوامل مختلف تحصیلی به میزان‌های متفاوت در افت تحصیلی آنان مؤثر می‌باشد. بر این اساس توجه دقیق‌تر به عواملی از جمله محتوای دروس، مدرسین و روش‌های تدریس و همچنین محیط‌های آموزشی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و رفاهی می تواند ضمن پیشگیری از بروز افت تحصیلی در دانشجویان به‌خصوص در رشته‌های علوم پزشکی، از اتلاف وقت و هزینه های جاری مراکز آموزش عالی کشور جلوگیری و سبب بهبود و توسعه سیستم آموزش کشور شود (۸).

مطابق آیین‌نامه مقطع دکتری تخصصی مصوب سی و پنجمین جلسه شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی مورخ ۸۶/۸/۲۹، طول دوره تحصیل دانشجویان دکتری ۹ نیمسال بوده‌است که در آیین‌نامه جدید (مصوب ۲۴تیرماه ۹۷) به ۸ نیسمال کاهش یافته است. لازم به ذکر است آیین‌نامه جدید برای ورودی‌های سال تحصیلی ۹۹-۹۸ و بعد آن لازم الاجراست. بررسی طول مدت تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی در دانشگاه علوم پزشکی مشهد از ابتدای نیسمال اول تحصیلی ۱۳۸۷ لغایت نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۳۹۳ نشان می‌دهد که طول مدت تحصیل ۲۹۴ دانشجو ۱۰ نیمسال و بیشتر بوده است. میانگین طول دوره تحصیل ۳۲۵ دانشجوی دانش‌آموخته ۱۰.۱۳ ترم بوده که ۲۱ درصد در ترم ۹ فارغ التحصیل شده و ۶۳.۶۹ درصد آنان مشمول تمدید سنوات

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

شده‌اند. از ۱۱۶ دانشجوی درحال تحصیل، ۷۴.۱۴ درصد طول مدت تحصیل آنها بیش از ۹ ترم می‌باشد این معضل آموزشی اثرات سوء بر توسعه منابع انسانی حوزه بهداشت و درمان می گذارد (۱۳).

به‌علت حساسیت شغلی رشته‌های علوم پزشکی و ارتباط مستقیم آن با سلامت مردم، عواقب افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان گریبانگیر جامعه و نظام سلامت خواهد شد. نظر به اهمیت طول دوره تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی و کمبود اطلاعات در مورد علل افزایش آن، این مطالعه به‌منظور شناسایی عوامل مرتبط با افزایش طول مدت تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی از دیدگاه اساتید، دانشجویان و کارشناسان آموزش صورت گرفت.

روش کار

این مطالعه توصیفی – همبستگی برخی عوامل با ویژگیهای شرکت‌کنندگان تعیین شد. مطالعه در سال ۱۳۹۹ انجام شد. جامعه پژوهش اعضای هیأت‌علمی،کارکنان آموزش دانشکده-های تابعه دانشگاه علوم پزشکی مشهد در سال ۹۸ و دانشجویان دکتری تخصصی ورودی ۹۳ و قبل آن بود.

نمونه‌گیری در این پژوهش به‌صورت غیر تصادفی و از میان اساتید، دانشجویان و کارکنانی که دارای تجارب کافی در موضوع مورد مطالعه داشتند و می‌توانستند بهترین اطلاعات را ارائه دهند، انجام شد. نمونه دانشجویان از بین دانشجویان ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ و بعد از آن بود که مشمول تمدید سنوات شده‌اند. با توجه به گزارشات اخذ شده از سامانه دانشجویی؛ این تعداد برابر با ۲۹۴ دانشجو بودند که ۷۱ نفر در طرح شرکت کردند. تعداد اعضای هیأت علمی گروه‌های آموزشی دارای دانشجوی دکتری ۲۰۲ نفر بودند. براساس فرمول حجم نمونه کوکران و به‌صورت سهمیه‌ای حجم نمونه ۱۳۲ نفر تعیین شد. تعداد کارکنان آموزش نیز براساس لیست پرسنل موجود شاغل در واحدهای آموزش به‌ویژه واحدهای تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های تابعه حدود ۵۰ نفر برآورد شد.

تدوین پرسشنامه:

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بود. برای طراحی پرسشنامه پس از مرور منابع و تعیین مولفه‌های موردنظر، با تعدادی از متخصصین، کارشناسان آموزشی و دانشجویان مشمول افزایش سنوات تحصیلی به صورت حضوری و تلفنی مصاحبه باز انجام شد و بعد تحلیل محتوی مصاحبه‌ها، پرسشنامه‌ای شامل ۶۲ گویه در شش حیطه (عوامل فردی، برنامه آموزشی دوره، کیفیت تدریس اساتید، پایان‌نامه، استاد راهنما و نظام آموزشی) طراحی شد. سؤالات پرسشنامه با مقیاس رتبه‌ای و از کاملا مخالفم (امتیاز ۱) تا کاملا موافقم (امتیاز ۵) تنظیم شد.

روایی محتوایی پرسشنامه براساس نظر متخصصین و با محاسبه دو شاخص نسبت روایی محتوا CVR و شاخص روایی محتوی CVI محاسبه شد. بدین ترتیب که پرسشنامه محقق ساخته بین ۱۰ نفر از اساتید که سابقه فعالیت مدیریتی و یا اجرایی در حوزه آموزش بویژه تحصیلات تکمیلی داشتند، توزیع گردید. جهت تعیین نسبت روایی محتوی به‌صورت کمی از آنان خواسته شد تا در مورد هر کدام از آیتم‌های ابزار یا سنجه مورد استفاده به سه طیف شامل آیتم‌های ضروری است، مفید اما ضروری نیست و ضرورتی ندارند، پاسخ دهند. مقدار CVR براساس فرمول مربوطه محاسبه و سؤالاتی که مقدار CVR محاسبه شده برای آن‌ها کمتر از میزان ۰/۶۲ بود، کنار گذاشته شد.

جهت بررسی شاخص روایی محتوا متخصصان درخصوص سه معیار مربوط‌بودن، سادگی و روان‌بودن و وضوح یا شفاف بودن بر اساس یک طیف لیکرتی ۴ قسمتی اظهار نظر کردند.

حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ است و اگر شاخص CVI گویه‌ای کمتر از ۰/۷۹ بود آن گویه حذف شد.

برای تعیین پایایی، پرسشنامه طراحی شده میان ۳۰ نفر از اعضای جامعه پژوهش توزیع و داده‌ها توسط آزمون الفای

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

کرونباخ مورد تحلیل قرار گرفت. سوالاتی که آلفای‌کرونباخ پایین‌تر از ۰/۷ داشتند حذف یا اصلاح گردید.

پرسشنامه نهایی شامل ۲۲ گویه در ۵ حیطه (عوامل فردی شامل ۳ گویه، کیفیت تدریس اساتید شامل ۴ گویه، پایان‌نامه شامل ۸ گویه، استاد راهنما شامل ۵ گویه و نظام آموزشی دانشگاه متشکل از ۲ گویه) بود که دانشجویان گزینه‌ای بین کاملا مخالفم (امتیاز ۱) و کاملا موافقم (امتیاز ۵) را انتخاب می‌کردند، همچنین یک سوال بازپاسخ نیز در انتهای پرسشنامه آورده شد (به نظر شما چه عوامل دیگری میتوانند در طولانی شدن مدت تحصیلی شما موثر باشد؟). پرسشنامه شامل اطلاعات جمعیت‌شناختی دانشجو از جمله سن، جنس، وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، ملیت، محل سکونت، رشته تحصیلی، وضعیت اشتغال، سهمیه قبولی، معدل مقطع کارشناسی ارشد، فرزند هیأت علمی و وضعیت نظام وظیفه بود. بخش اطلاعات جمعیت‌شناختی پرسشنامه‌ای که بین اساتید و کارکنان آموزشی توزیع شد شامل جنس، سمت، سنوات خدمت، رشته تحصیلی، مدرک تحصیلی و مرتبه علمی بود. بخش سوم پرسشنامه شامل سؤال باز بود که در خصوص عوامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل از دیدگاه دانشجویان، اعضای هیأت علمی و کارکنان آموزش درخواست شده بود تا تکمیل گردد (به نظر شما چه عوامل دیگری میتوانند در طولانی شدن مدت تحصیلی دانشجو موثر باشد؟).

برای تجزیه و تحلیل بخش سوم از داده‌ها (سوال بازپاسخ پرسشنامه) از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شد. در رویکردهای تحلیل محتوای کمی فرض بر این است که معانی به طور کامل در متون و از قبل وجود داشته و کدبندی در این رویکرد به صورت قیاسی صورت می‌گیرد. در این رویکرد فراوانی استفاده از کلمات به عنوان تکنیکی برای تعیین اهمیت محتوایی خاص در نظر گرفته می‌شود و از شمارش و سایر روش‌های تحلیل کمی جهت تحلیل داده‌ها استفاده می‌شود (۱۴). در پژوهش حاضر نیز از آنجایی که طبقات از قبل تعیین شده بودند (براساس حیطه‌های پرسشنامه) و همچنین هدف تعیین اهمیت عوامل موثر بر طول دوره تحصیل بود، جهت کدبندی پاسخ‌های داده شده به سوال بازپاسخ انتهایی از رویکرد تحلیل محتوای کمی استفاده شد. بدین منظور ابتدا دسته‌بندی داده‌ها براساس مفاهیم مشترک صورت گرفت (دسته‌بندی‌های برگرفته از حیطه‌های پرسشنامه شامل عوامل فردی، عوامل مربوط به پایان‌نامه، عوامل مربوط به استاد مشاور و راهنما، عوامل مربوط به کیفیت تدریس استاد، عوامل مرتبط با نظام آموزشی دانشگاه و عوامل متفرقه). کدهای استخراج شده از پاسخ‌ها در قالب زیردسته‌ها و در نهایت دسته‌بندی‌های موردنظر قرار داده شده و بر اساس میزان تکرار کدها، فراوانی‌ها شمارش شدند. توافق در بین مجریان به عنوان معیار پایا بودن قرار گرفت. یعنی علاوه بر درک پژوهشگر از داده‌ها از پایایی بین کددهندگان (inter- coder reliability) هم استفاده شد.

تحلیل داده‌ها

جهت تحلیل داده‌ها از شاخص‌های توصیفی شامل میانگین (و در صورت امکان میانه)، انحراف معیار (و یا دامنه میان چارکی) و توزیع فراوانی و درصد و در خصوص آزمون‌های تحلیلی از آزمون‌های من‌ویتنی، کراسکال والیس، تی‌تست مستقل، تحلیل واریانس یک طرفه، اسپیرمن و پیرسون استفاده شد. تحلیل اطلاعات و داده‌ها با کمک نرم افزار spss 24 و در سطح معناداری ۰/۰۵ انجام شد.

ملاحظات اخلاقی

پس از دریافت شناسه اخلاق از کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی مشهد با شماره IR.MUMS.REC.۱۳۹۹/۲۳۲ برای ورود به پژوهش و انجام کار با مسئولین مربوطه هماهنگی لازم انجام و معرفی‌نامه دریافت شد. به شرکت‌کنندگان در پژوهش اطمینان داده شد که اطلاعات به‌دست آمده از آنها محرمانه خواهد ماند و نتایج پژوهش بدون ذکر نام آنها منتشر خواهد شد و هر زمان که بخواهند می‌تواند از شرکت در مطالعه

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

انصراف دهند. پس از توضیح پژوهش و اهداف آن و جلب رضایت برای شرکت در مطالعه، پرسشنامه توزیع و توسط شرکت‌کنندگان در پژوهش به‌صورت خوداظهاری تکمیل شد.

یافته ها

تعداد ۲۲۶ از پرسشنامه‌های توزیع‌شده بازگردانده شدند. از این تعداد ۱۱۸ نفر عضو هیأت علمی در تکمیل پرسشنامه‌ها مشارکت کردند. درخصوص کارکنان آموزش نیز ۳۷ نفر و از میان دانشجویان ۷۱ نفر پرسشنامه را تکمیل کردند.

۴۲/۳ درصد از دانشجویان مرد (۳۰ نفر) و ۵۷/۷ درصد زن (۴۱) بود. در این میان ۳۳/۸ درصد (۲۴ نفر) مجرد و ۶۶/۲ درصد (۴۷ نفر) متاهل بودند. همه دانشجویان ایرانی بوده که از این بین ۳۳/۳٪ غیر بومی (۲۲ نفر) بودند. ۴۹/۳٪ بیکار (۳۵ نفر) و مابقی مشغول بکار بودند. تعداد ۶۸ نفر (۹۵/۸٪) از هیچ سهمیه‌ای در ورودی به مقطع دکتری تخصصی استفاده نکرده بودند. تعداد ۳۰ نفر(۴۳/۵ ٪) از دانشجویان دانشکده داروسازی، ۲۴ نفر (۳۴/۸ ٪) دانشکده پزشکی، ۷ نفر (۱۰/۱ ٪) دانشکده پرستاری و مامایی، ۵ (۷/۲ ٪) طب سنتی و ۳ نفر (۴/۳ ٪) پیراپزشکی افراد مورد مطالعه را تشکیل می‌دادند. در دانشکده بهداشت به‌دلیل اینکه اولین دوره مقطع دکتری تخصصی در سال ۹۶ شروع به تحصیل نموده‌اند، دانشجویان ویژگی جامعه آماری را نداشتند. هیچ یک از دانشجویان شرکت‌کننده در مطالعه فرزند هیأت علمی نبود. دانشجویان در رده سنی ۲۸ تا ۵۵ سال بودند و میانگین سنی دانشجویان شرکت‌کننده در پژوهش ۶/۱۰± ۳۵/۴۶ سال بود. به سوال معدل مقطع قبلی ۳۸ نفر از دانشجویان پاسخ دادند که میانگین معدل آنها ۱/۲۰± ۱۷/۵۸بود.

۵۸/۷٪ اساتید و کارکنان مرد (۹۱ نفر) و ۴۱/۳٪ زن (۶۴ نفر) بودند. در این میان ۳/۹٪ لیسانس (۶ نفر)، ۱۰/۳٪ فوق لیسانس (۱۶ نفر)، ۸۵/۸٪ (۱۳۳ نفر) دارای مدرک تحصیلی دکتری تخصصی بودند. میانگین مدت خدمت آنان ۸/۸۴±۱۲/۶۱ سال بود. ۲۲/۸٪ اساتید و کارکنان مورد مطالعه به عنوان مدیر (۳۴ نفر)، ۱۲/۱٪ (۱۸نفر) کارشناس و ۶۵/۱٪ صرفا نقش معلم (۹۷ نفر) را داشتند. ۳۶٪ افراد مورد مطالعه در دانشکده پزشکی (۴۹ نفر)، ۲۷/۲٪ دانشکده داروسازی (۳۷ نفر)، ۱۷/۶٪ دانشکده بهداشت (۲۴ نفر)، ۱۱٪ دانشکده پرستاری و مامایی (۱۵ نفر)، ۵/۱٪ دانشکده پیراپزشکی (۷ نفر) و ۲/۹٪ در دانشکده طب سنتی (۴ نفر) مشغول خدمت بودند.

نتایج

نتایج حاصل از ۲۲ گویه بسته پاسخ پرسشنامه:

مطابق جدول ۱ از دیدگاه دانشجویان عوامل مرتبط با پایان نامه با میانگین (انحراف معیار) ۲۶/۲۲ (۶/۳۸) بیشترین تاثیر و عوامل مرتبط با نظام آموزشی دانشگاه با میانه (انحراف چارکی) ۶ (۱/۵) کمترین تاثیر را بر افزایش طول دوره تحصیل داشتند. عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور، کیفیت تدریس اساتید و عوامل فردی به ترتیب در رده‌های دوم، سوم و چهارم بودند.

از دیدگاه اساتید و کارکنان آموزش عوامل مرتبط با پایان نامه با میانگین (انحراف معیار) ۳۰ (۴) بیشترین تاثیر و عوامل مرتبط با نظام آموزشی دانشگاه ۶ (۲) کمترین تاثیر را بر افزایش مدت تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی داشت. عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور، عوامل فردی و کیفیت تدریس اساتید به ترتیب در رده‌های دوم و سوم بودند.

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

جدول۱: شاخص‌های آماری عوامل مرتبط با افزایش طول دوره تحصیل از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیأت علمی و کارکنان آموزش

حیطه	تعداد سوالات	دامنه نمرات قابل تخصیص حیطه	دانشجویان			اعضای هیأت علمی و کارکنان آموزش		
			انحراف چارکی± میانه	کمترین نمره داده شده	بیشترین نمره داده شده	انحراف چارکی± میانه	کمترین نمره داده شده	بیشترین نمره داده شده
عوامل فردی	۳	۳-۱۵	۷±۴	۳	۱۵	۱۱ ± ۲	۳	۱۵
عوامل مرتبط با پایان نامه	۸	۸-۴۰	۲۶/۲۲± ۶/۳۸*	۱۳	۳۸	۳۰ ± ۴	۹	۳۹
عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	۵	۵-۲۵	۱۱ ± ۴/۵	۵	۲۵	۱۵ ± ۴	۵	۲۵
عوامل مرتبط با کیفیت تدریس اساتید	۴	۴-۲۰	۱۰ ± ۲/۵	۴	۲۰	۱۱ ± ۲/۵	۴	۱۹
نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی- اجرایی)	۲	۲-۱۰	۶ ± ۱/۵	۲	۱۰	۶ ± ۲	۲	۱۰

*در این مورد انحراف معیار± میانگین گزارش شده است.

جزییات مربوط به شاخص‌های آماری زیرحیطه‌های عوامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل از دیدگاه دانشجویان و همچنین اساتید و کارکنان در جدول ۲ ارائه شده است.

از دیدگاه دانشجویان زمان‌بر بودن چاپ مقاله شرط دفاع، کمبود امکانات کارگاهی، آزمایشگاهی و تجهیزات مدرن آموزشی، و عدم آگاهی دانشجو از قوانین و مقررات آموزشی بیشترین تاثیر را بر افزایش طول دوره تحصیل داشتند.

اعضای هیأت علمی و کارکنان آموزشی ضمن تایید دیدگاه دانشجویان، زمان‌بر بودن فرایند جذب بودجه تحقیق، صرف زمان طولانی برای انتخاب موضوع، کمبود مواد و ابزارهای مورد نیاز برای اجرای پروژه در دانشگاه، کم‌بودن بودجه پیش بینی‌شده برای تحقیق، زمان بر بودن گرفتن تاییدیه کمیته اخلاق در پژوهش، ضعیف بودن طراحی پژوهش (مواد و روش ها)، ناکافی بودن مهارت زبان انگلیسی در دانشجو و تسلط ناکافی دانشجو بر روش تحقیق مورد نیاز را بر افزایش طول دوره موثر می‌دانستند (جدول ۲).

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

جدول۲: شاخص‌های آماری زیر حیطه‌های عوامل مرتبط با افزایش طول دوره تحصیل از دیدگاه دانشجویان

حوزه	گویه	انحراف چارکی/معیار ± میانه/میانگین*	
		دانشجویان	اساتید و کارکنان آموزشی
عوامل فردی	عدم آگاهی دانشجو از قوانین و مقررات آموزشی	۴ ± ۱	۴ ± ۱
	تسلط ناکافی دانشجو بر روش تحقیق مورد نیاز	۲ ± ۱/۵	۴ ± ۰/۵
	ناکافی بودن مهارت زبان انگلیسی در دانشجو	۲ ± ۱/۵	۴ ± ۱
عوامل مرتبط با استاد راهنماو مشاور	مشکل‌بودن دسترسی دانشجو به اساتید راهنما و مشاوران آگاه و مسلط به موضوع تحقیق	۲ ± ۱	۳ ± ۱
	عدم انتخاب استاد راهنمای مورد علاقه دانشجو	۲ ± ۱	۳ ± ۱
	مهارت ناکافی اساتید راهنما و مشاور در هدایت پایان‌نامه	۲ ± ۱/۵	۳ ± ۱
	تسلط علمی کم اساتید راهنما و مشاور به موضوع	۲ ± ۱	۳ ± ۱
	دسترسی دشوار و زمان بر دانشجو به اساتید راهنما و مشاور	۲ ± ۱/۵	۳ ± ۱
عوامل مرتبط با کیفیت تدریس اساتید	تسلط علمی ناکافی اساتید و بروز نبودن اطلاعات علمی آنها	۲ ± ۱	۳ ± ۱
	عدم انطباق مطالب درسی ارائه‌شده با اهداف آموزشی مطروحه در طرح‌دوره و میزان ساعات تعیین‌شده	۳ ± ۱	۳ ± ۱
	دسترسی دشوار دانشجو به اساتید برای رفع مشکلات درسی و غیر درسی	۳ ± ۱/۵	۲ ± ۰.۵
	کم‌توجهی اساتید به حضور و غیاب دانشجو و رعایت نظم و مقررات آموزشی	۲ ± ۱	۳ ± ۱
نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی- اجرایی)	کمبود امکانات کارگاهی، آزمایشگاهی و تجهیزات مدرن آموزشی	۴ ± ۱/۵	۴ ± ۱
	اجبار دانشجو به گذراندن دروس پیش نیاز	۲ ± ۱/۵	۲ ± ۰.۵
عوامل مرتبط با پایان‌نامه	صرف زمان طولانی برای انتخاب موضوع	± ۱/۴۶ ۳/۱۸	۴ ± ۱
	زمان‌بر بودن فرایند جذب بودجه تحقیق	± ۱/۵۴ ۳/۵۳	۵ ± ۱
	کم‌بودن بودجه پیش بینی شده برای تحقیق	± ۱/۵۶ ۳/۲۵	۴ ± ۱
	زمان‌بر بودن گرفتن تاییدیه کمیته اخلاق در پژوهش	± ۱/۴۶ ۲/۹۱	۴ ± ۰.۵
	ضعیف بودن طراحی پژوهش (مواد و روش ها)	± ۱/۳۳ ۲/۵۵	۴ ± ۱
	کمبود مواد و ابزارهای مورد نیاز برای اجرای پروژه در دانشگاه	± ۱/۴۷ ۳/۴۶	۴ ± ۱
	زمان‌بر بودن چاپ مقاله شرط دفاع	± ۱/۳۰ ۴/۲۱	۵ ± ۰.۵
	انتظار طولانی دانشجو برای برگزاری جلسه دفاع و پیش دفاع پایان‌نامه و تصویب آن	± ۱/۴۱ ۳/۱۱	۲ ± ۱

* درحیطه عوامل مرتبط با پایان‌نامه، از دیدگاه دانشجویان از آماره میانگین ±انحراف معیار استفاده شده است.

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

به‌منظور بررسی دیدگاه دانشجویان و همچنین اساتید و کارشناسان آموزش برحسب مشخصات دموگرافیک از آزمون های من‌ویتنی وکراسکال والیس استفاده‌شد (در رابطه با عوامل مرتبط با پایان‌نامه برحسب مشخصات دموگرافیک دانشجویان از آزمون‌های تی‌تست مستقل و تحلیل واریانس یک طرفه استفاده شد). دیدگاه دانشجویان تنها در حیطه‌ی عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور برحسب دانشکده از لحاظ آماری تفاوت معناداری داشت (p-value =۰/۰۴) به‌طوری‌که میانگین رتبه این حیطه در دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری ۴۳/۸۶، دانشکده پزشکی ۴۰/۴۲، پیراپزشکی ۴۶/۵۰، داروسازی ۲۶/۶۳ و دانشکده طب‌سنتی ۳۹/۹۰ بود.

بین اساتید و کارکنان آموزشی زن و مرد از لحاظ تاثیرگذاری عوامل فردی (میانگین رتبه ۸۸/۳۰ در اساتید و کارکنان زن و میانگین رتبه ۶۷/۹۱ در اساتید و کارکنان مرد p-value: ۰/۰۰۵) و عوامل مرتبط با پایان‌نامه (میانگین رتبه ۶۴/۲۶ در اساتید و کارکنان زن و میانگین رتبه ۸۳/۷۴ در اساتید و کارکنان مرد p-value: ۰/۰۰۷) بر افزایش سنوات ارتباط معناداری وجود داشت. همچنین این اختلاف دیدگاه در حیطه پایان‌نامه برحسب دانشکده محل خدمت (میانگین رتبه ۶۴/۵۷ در دانشکده بهداشت، ۴۳/۳۱ پرستاری، ۷۶/۹۹ پزشکی، ۸۳/۶۴ پیراپزشکی، ۵۵/۳۵ داروسازی، ۹۷/۱۳ طب سنتی p-value: ۰/۰۰۸) و در حیطه عوامل فردی برحسب مرتبه علمی (میانگین رتبه ۷۱/۸۴ در دانشیار، ۷۰/۳۸ در استادیار و ۴۹/۴۴ در استاد p-value: ۰/۰۱۰) معنادار بود. همچنین در حیطه نظام آموزشی نیز برحسب دانشکده (میانگین رتبه ۵۷/۰۴ در دانشکده بهداشت، ۵۱/۷۵ پرستاری، ۷۲/۹۰ پزشکی، ۹۰/۹۳ پیراپزشکی، ۷۴/۴۳ داروسازی و ۳۱/۰۰ طب سنتی p-value: ۰/۰۳۰) اختلاف معناداری مشاهده شد. در سایر حیطه‌ها برحسب متغیرهای دموگرافیک ارتباط معنی‌داری وجود نداشت.

جهت بررسی ارتباط خطی میان سن دانشجویان و معدل مقطع کارشناسی ارشد آنان با حیطه‌های پنج‌گانه عوامل موثر بر افزایش طول دوره، از آزمون‌های همبستگی پیرسون و اسپیرمن استفاده شد. همانطور که در جدول ۳ آورده شده است، ارتباط خطی معنی‌داری میان سن و معدل مقطع کارشناسی ارشد دانشجویان با عوامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل آنان وجود نداشت.

جدول ۳: تعیین ارتباط خطی میان عوامل مرتبط با افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان از دیدگاه دانشجویان و سن و معدل مقطع کارشناسی ارشد آنها

عوامل مرتبط	سن			معدل مقطع کارشناسی ارشد		
	p-value	ضریب اسپیرمن	تعداد	p-value	ضریب اسپیرمن	تعداد
عوامل فردی	۰/۴۰۰	۰/۱۰۱	۷۱	۰/۳۷۳	-۰/۱۴۹	۳۸
عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	۰/۳۴۶	۰/۱۱۴	۷۱	۰/۷۲۰	۰/۰۶۰	۳۸
عوامل مرتبط با کیفیت تدریس اساتید	۰/۱۵۴	۰/۱۷۱	۷۱	۰/۸۷۴	-۰/۰۲۷	۳۸
نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی-اجرایی)	۰/۴۲۳	-۰/۰۹۷	۷۱	۰/۶۱۰	-۰/۰۸۵	۳۸
عوامل مرتبط با پایان‌نامه	۰/۰۹۳	۰/۲۰۱	۷۱	۰/۶۲۵	۰/۰۸۲*	۳۸

*تنها در این مورد ضریب همبستگی پیرسون گزارش شده است.

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

بر اساس نتایج، بین سابقه خدمت اساتید و کارکنان آموزشی و عوامل پنجگانه ارتباط خطی معناداری وجود نداشت (جدول۴).

جدول ۴: تعیین ارتباط خطی میان عوامل مرتبط با افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان از دیدگاه اساتید و کارکنان آموزش و سابقه خدمت اعضای هیأت علمی و کارکنان آموزش

	عوامل فردی	عوامل مرتبط با پایان نامه	عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	عوامل مرتبط با کیفیت تدریس اساتید	نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی- اجرایی)
p-value	۰/۳۲۸	۰/۱۴۵	۰/۴۳۲	۰/۷۲۸	۰/۸۷۶
ضریب اسپیرمن	-۰/۰۸۲	۰/۱۲۲	۰/۰۶۶	۰/۰۲۹	-۰/۰۱۳
تعداد	۱۴۳	۱۴۴	۱۴۵	۱۴۴	۱۴۶

نتایج حاصل از سوال باز پاسخ پرسشنامه:

درخصوص نتایج بخش سوم پرسشنامه و تحلیل محتوای کمی، از تمامی پرسشنامه‌های توزیع شده بین دانشجویان ۱۲۲ و بین اساتید و کارکنان آموزش ۱۰۶ عامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل استخراج و در ۶ دسته به شرح ذیل طبقه بندی شدند:

۱. عوامل فردی

۲. عوامل مربوط به پایان‌نامه

۳. عوامل مربوط به استاد راهنما و مشاور

۴. عوامل مربوط به کیفیت تدریس استاد

۵. عوامل مرتبط با نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی- اجرایی)

۶. متفرقه (تعاملات)

تعداد کدهای استخراج‌شده بر اساس دسته‌ها در جدول ۵ ارائه شده است. همانطور که مشاهده می‌شود به طور کلی بیشترین عوامل تاثیرگذار از دیدگاه دانشجویان عوامل مرتبط با پایان‌نامه و از دیدگاه اساتید و کارکنان عوامل فردی بودند.

جدول ۵: توزیع فراوانی عوامل مرتبط با طول دوره تحصیل از نظر دانشجویان، اساتید و کارکنان برحسب دسته‌ها

دسته ها	تعداد از نظر دانشجویان	تعداد از نظر اساتید و کارکنان
عوامل فردی	۱۹	۴۴
عوامل مرتبط با پایان‌نامه	۵۷	۳۳
عوامل مرتبط با استاد راهنماو مشاور	۱۵	۸
عوامل مرتبط با کیفیت تدریس اساتید	۵	۳
نظام آموزشی دانشگاه (مدیریتی- اجرایی)	۱۲	۱۸
متفرقه (تعاملات)	۱۴	۰
کل	۱۲۲	۱۰۶

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

همچنین زیر دسته‌هایی با بیشترین فراوانی نیز از نظر دانشجویان، اساتید و کارکنان در جدول ۶ نشان داده شده اند.

جدول ۶: زیردسته های غالب عوامل مرتبط با طول دوره تحصیل از نظر دانشجویان، اساتید و کارکنان برحسب هر دسته

	دسته	زیردسته	تعداد		دسته	زیردسته	تعداد
دانشجویان	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	شرط چاپ مقاله برای دفاع	۱۶	**اساتید و کارکنان**	عوامل فردی	اشتغال همزمان با تحصیل	۱۱
	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	زمان‌بر بودن تامین مواد و وسایل لازم برای انجام پایان‌نامه	۱۰		عوامل فردی	نداشتن انگیزه و علاقه دانشجو	۸
	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	پایان‌نامه‌های دشوار و سنگین	۹		عوامل مرتبط با پایان‌نامه	شرط چاپ مقاله	۸
	عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	هدایت ناکافی و نامناسب استاد راهنما	۸		عوامل فردی	نداشتن پشتکار و تلاش از سوی دانشجو	۶
	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	نبود بودجه کافی پژوهشی	۷		عوامل فردی	مشکلات خانوادگی	۵
	عوامل مرتبط با نظام آموزشی	کمبود امکانات و تجهیزات	۷		عوامل مرتبط با پایان‌نامه	گران‌بودن مواد اولیه	۵
	عوامل فردی	نداشتن انگیزه و علاقه دانشجو	۶		عوامل مرتبط با پایان‌نامه	کمبود بودجه پژوهشی	۵
	عوامل فردی	فرصت مطالعاتی خارج از کشور	۴		عوامل مرتبط با پایان‌نامه	طولانی‌بودن فرایند تصویب موضوع و پروپوزال	۴
	عوامل مرتبط با نظام آموزشی	افزایش نرخ ارز	۴		عوامل مربوط با نظام آموزشی	انتفاع دانشجو از طولانی‌شدن دوران تحصیل	۴
	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	طولانی‌بودن روند تصویب عنوان و پروپوزال	۴		عوامل مرتبط با نظام آموزشی	کمبود امکانات و مواد مصرفی	۴
	عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	تجربه ناکافی استاد	۴		عوامل مرتبط با نظام آموزشی	نبود همکاری بین‌گروهی در دانشگاه	۳
	عوامل مرتبط با نظام آموزشی	مشکلات خانوادگی دانشجو	۳		عوامل فردی	نداشتن آینده حرفه‌ای	۳
	عوامل مرتبط با پایان‌نامه	تغییر در پایان‌نامه حین اجرا	۳		عوامل مرتبط با کیفیت تدریس	مکلف کردن دانشجو به انجام تعداد زیادی طرح و مقاله در دوره اموزشی	۳
	عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور	انگیزه پایین استاد راهنما	۳				
	عوامل مرتبط با نظام آموزشی	عدم همکاری همکاران بالینی	۳				

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

بحث

این مطالعه با هدف شناسایی عوامل مرتبط با افزایش طول مدت تحصیل دانشجویان دکتری تخصصی در دانشگاه علوم پزشکی مشهد از دیدگاه اساتید، دانشجویان و کارشناسان آموزش صورت‌گرفت. براساس یافته‌ها هم از دیدگاه دانشجویان و هم از دیدگاه اساتید و کارکنان آموزش، عوامل مرتبط با پایان‌نامه بیشترین تاثیر را بر افزایش سنوات دانشجویان دکتری تخصصی داشته‌است. همچنین زمان‌بر بودن چاپ مقاله شرط دفاع، زمان‌بر بودن جذب بودجه تحقیق از عوامل مربوط به پایان‌نامه هستند که نسبت به سایر موارد بر افزایش طول دوره تاثیرگذار هستند. در این زمینه دیدگاه دانشجویان، اساتید و کارکنان آموزش مشترک می‌باشد. در رابطه با ارتباط میان عوامل دموگرافیک و دیدگاه افراد، دیدگاه دانشجویان تنها در حیطه‌ی عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور برحسب دانشکده از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری داشته‌است به‌طوری که از دیدگاه دانشجویان دانشکده پیراپزشکی عوامل مرتبط با استاد راهنما و مشاور بیشترین تاثیر، و از دیدگاه دانشجویان دانشکده داروسازی کمترین اثر را داشته‌اند. در مقابل در ارتباط با رابطه میان عوامل دموگرافیک و دیدگاه اساتید و کارکنان درخصوص عوامل موثر بر افزایش سنوات دانشجویان نتایج به این صورت بود: از دیدگاه اساتید و کارکنان خانم، عوامل فردی دانشجو تأثیر بیشتری بر افزایش طول مدت تحصیل دانشجویان دارد، در مقابل از دیدگاه اساتید و کارکنان آقا عوامل مرتبط با پایان‌نامه تاثیر بیشتری بر افزایش طول دوره تحصیل دانشجویان داشته‌اند. در رابطه با عوامل مرتبط با نظام آموزشی دانشگاه، اساتید و کارکنان دانشکده پیراپزشکی بیشترین نمره، و اساتید و کارکنان دانشکده طب سنتی کمترین نمره را اختصاص داده بودند. همچنین عوامل مرتبط با پایان‌نامه از دیدگاه اساتید و کارکنان دانشکده طب‌سنتی بیشترین اهمیت و از دیدگاه اساتید و کارکنان دانشکده پرستاری کمترین اهمیت را دارا بودند. اعضای هیأت علمی با مرتبه دانشیاری، معتقد بودند عوامل فردی موثرتر است. از دیگر یافته‌های این مطالعه این بود که ارتباط خطی معنی‌داری میان سن و معدل مقطع کارشناسی ارشد دانشجویان با عوامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل آنان وجود نداشت. همچنین بین سابقه خدمت اساتید و کارکنان آموزش و عوامل پنجگانه ارتباط خطی معنی‌داری وجود نداشت.

در رابطه با تحلیل کیفی این پژوهش نتایج به این صورت بود: ۳ عامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل از دیدگاه دانشجویان با بیشترین تکرار، به ترتیب شرط چاپ مقاله برای دفاع، زمان‌بر بودن تامین مواد و وسایل لازم برای انجام پایان نامه و پایان‌نامه‌های دشوار و سنگین بودند. همچنین از دیدگاه اساتید و کارکنان ۴ عامل موثر بر افزایش طول دوره تحصیل با بیشترین تکرار، به ترتیب شامل اشتغال همزمان با تحصیل، نداشتن انگیزه و علاقه دانشجو و شرط چاپ مقاله، نداشتن تلاش و پشتکار دانشجو بودند.

در رابطه با عوامل موثر بر طول دوره تحصیل دانشجویان تنها دو مطالعه یافت شد. در سال ۱۳۸۲ مطالعه‌ای بر روی دانشجویان بورسیه ایرانی اعزام شده به بریتانیا توسط حق دوست و همکارانش انجام شد. در این تحقیق مهمترین عوامل موثر بر طول دوره تحصیل دانشجویان به ترتیب اولویت عبارت بودند از: ضعف زبان انگلیسی، عدم توانایی استاد راهنما در هدایت دانشجو و فشار اقتصادی. در تحقیق حاضر هم، حیطه استاد راهنما و مشاور از دیدگاه دانشجویان، اساتید و کارکنان در رده دوم اهمیت می‌باشد. مطالعات حق‌دوست و همکارانش نشان داد که بین سن و طول مدت تحصیل رابطه معنی دار و مستقیم وجود دارد (۱۵, ۱۶) درحالیکه در پژوهش حاضر دانشجویان، اساتید و کارکنان معتقد بودند بین سن و عوامل موثر بر افزایش طول دوره ارتباط معنی‌داری وجود ندارد.

در تحقیقی دیگر که توسط تقربی و همکاران بر روی دانش‌آموختگان رشته پزشکی در دانشگاه علوم‌پزشکی کاشان انجام شد، مهمانی در سایر دانشگاه‌ها، سهمیه‌های خاص، بومی نبودن، تاهل و پایین‌بودن معدل دیپلم از مهمترین عوامل افت تحصیلی و به تبع آن افزایش طول دوره تحصیل برشمرده شد

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

(۱۷) اما این مطالعه ارتباط این متغیرها با افزایش طول دوره را تایید نکرد،گرچه در تحلیل کیفی، مشکلات خانوادگی دانشجویان از عوامل موثر بیان شده است.

برخی تحقیقات گذشته عوامل موثر بر عدم موفقیت تحصیلی و پیش‌بینی طول دوره تحصیل دانشجویان را مدنظر قرار دادند. براساس مطالعات پیشین در رابطه با عوامل پیش بینی‌کننده زمان فارغ‌التحصیلی دانشجویان می‌توان به مواردی از جمله معدل، سطح تحصیلات استاد راهنما، نمرات امتحان نهایی، جنسیت و برنامه تحصیلی، وضعیت تأهل و سن، مسائل خانوادگی و سوابق تحصیلی قبلی اشاره کرد. یکی دیگر از عوامل موثر کاهش عملکرد دانشجو است. عوامل مختلفی بر کاهش عملکرد دانشجو موثرند از جمله این موارد می‌توان به پیش‌زمینه علمی ضعیف، عدم علاقه یا تمرکز، انتخاب نامناسب دانشجو در طی مرحله پذیرش و حواس‌پرتی از فعالیت‌های دانشگاه باشد (۲۰-۱۸).

نورافیفاه[1] و همکارانش (۲۰۱۹) عوامل موثر بر پیش‌بینی زمان فارغ‌التحصیلی دانشجویان را در ۵ دسته‌ی ارزیابی داخلی، ارزیابی دانشگاهی، ارزیابی رفتاری، ارزیابی خانواده و ارزیابی مسکونی توصیف کردند. ارزیابی داخلی شامل جنسیت، سن، وضعیت تاهل، شرایط سلامتی بود. ارزیابی دانشگاهی شامل سطح تحصیلی و تعداد مقالات ناقص‌مانده بود. ارزیابی رفتاری شامل مدت زمان صرف‌شده در گوشی‌همراه و اینترنت، مصرف الکل، مدت زمان صرف‌شده برای مطالعه، و علاقه‌مندی به مطالعه بود. ارزیابی خانوادگی شامل سطح تحصیلات والدین و اشتغال بود. و درنهایت ارزیابی مسکونی شامل شهر سکونت خانواده و فاصله با دانشگاه محل تحصیل می‌شد (۱۹). چیزی که در این پژوهش تقریبا در بیشتر موارد مورد توجه بود عوامل مرتبط با پایان‌نامه دانشجویان و به‌صورت مشخص‌تر چاپ مقاله، مشکل در تامین مواد، نبود بودجه تحقیقاتی و پایان‌نامه های دشوار بود. دانشگاه‌ها به‌سرعت در حال تغییر و تحول هستند و تعداد دانشجویان و دانشگاه‌ها در حال افزایش است، که این موضوع، خود سبب می‌شود تخصیص بودجه کاهش یابد. از یک طرف تاکید بیشتری بر رعایت استانداردها و اثربخشی دوره آموزشی وجود دارد، از طرفی فشارهای فزاینده اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز بر ارائه‌ی دوره‌های باکیفیت دانشگاهی تاثیرگذارند (۲۱) و موجب افزایش هزینه‌های تحصیلی و زندگی و متعاقباً افزایش طول دوره تحصیلی و دلسردکردن دانشجویان می‌شود (۲۲). لذا پیشنهاد می‌شود فرایند اعطا گرنت اصلاح گردد و توزیع آن بین استاد راهنما و دانشجو به‌موقع و عادلانه صورت گیرد. همچنین ضمن تشویق به انجام پایان‌نامه‌های کاربردی و فناورانه، بخشی از اعتبار پژوهشی لازم با انعقاد قرارداد با سازمانهایی که از نتیجه تحقیق ذینفع هستند، تامین گردد. غیرقابل انکار است که چاپ مقالات در مجلات معتبر زمان زیادی می‌طلبد، بنابراین پیشنهاد می‌شود مدت زمانی که دانشجو منتظر چاپ مقاله خود است، از مدت تحصیل وی کسرگردد. از طرفی شرایط تمامی پایان‌نامه های دانشجویان نیز یکسان نیست که در حال حاضر شرایط تحریم و تامین مواد مصرفی نیز مشکلاتی در روند پایان‌نامه های ایجاد کرده‌است. شاید بهتر باشد در این رابطه به ماهیت رشته‌های تحصیلی مختلف و دانشکده‌های گوناگون هم درخصوص تعیین طول دوره مجاز تحصیل توجه شود و به آن دسته از پروژه‌های تحقیقاتی که دچار وقفه شده‌اند ترم تحصیلی اضافه‌ای بدون درج در سنوات اختصاص یابد. مورد قابل طرح دیگر این است که اغلب جهت تامین شرط چاپ مقالات در مجلات معتبر، پایان‌نامه‌های سنگین به دانشجویان محول می‌شوند. اما باید توجه داشت که ظرفیت همه‌ی یادگیرندگان یکسان نیست. ناکامی برخی از دانشجویان در روند پژوهشی ممکن است تاثیر منفی بر انگیزش آنان برای ادامه داشته باشد. لذا نباید با تمامی دانشجویان یکسان برخورد شود. اگر امکان اعطای مدت زمانی معین، بیشتر از طول دوره مجاز تحصیلی، به آن دسته از دانشجویان با عملکرد پایین وجود نداشته باشد، لازم است تا اساتید با شناخت هرچه بیشتر دانشجویان سعی در حمایت و تکیه‌گاه‌سازی برای دانشجویان

[1] Nurafifah

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

با عملکرد پایین‌تر داشته باشند. اما اغلب در مقاطع تحصیلات تکمیلی، اساتید ممکن است بیشتر به سمت قبول مسئولیت دانشجویان قوی‌تر روند.

در رابطه با تحلیل کیفی این پژوهش، علیرغم اینکه دانشجویان علت اصلی افزایش طول دوره تحصیل خود را همانند تحلیل کمی، عوامل مرتبط با پایان‌نامه خود دیده‌اند، اما اساتید و کارکنان، بیشتر عوامل مرتبط با خود دانشجو را مطرح کرده‌اند. در رابطه با عوامل فردی دانشجویان، عوامل متعددی می‌توانند بر روی تمایز دانشجویان از یکدیگر موثر باشند. مطالعات گذشته نشان داده‌اند تجارب قبلی دانشجو و میزان توانمندی وی (۲۳) و همچنین سوابق تحصیلی (مدرک تحصیلی قبلی) و حرفه‌ای دانشجو نیز می‌توانند تاثیرگذار باشند (۲۴). با شناسایی و پیش‌بینی دانشجویانی که به احتمال زیاد نمی‌توانند به موقع فارغ‌التحصیل شوند، می‌توان برنامه‌ها و رویکردهایی را برای کمک به این دانشجویان جهت بهبود عملکرد آنان اتخاذ کرد (۱۹). از جمله دیگر عوامل انگیزه است. انگیزه دانشجویان، ارتباط نزدیکی با خودتنظیمی و خود کارآمدی آنان دارد. انگیزه ذاتی دانشجویان عامل اصلی در فارغ التحصیلی آنان است. دانشجویانی که سطح بالاتری از خود کارآمدی دارند، احتمالا انگیزه ذاتی بیشتری در انجام وظایف دارند. مهارت‌های خودتنظیمی، باورهای خودکارآمدی، انگیزه و علاقه معمولاً هم با یکدیگر و هم با تجارب تحصیلی دانشجویان رابطه مثبت دارند (۲۵). انگیزه دانشجویان تعیین‌کننده نحوه عملکرد و میزان تلاش آنان در طی دوره تحصیلی خواهد بود که باید مورد توجه قرار گیرد.

ایجاد ساختار متناسب برای رصد و پایش وضعیت تحصیلی دانشجویان، پیش‌بینی زمان فارغ‌التحصیلی دانشجو، نظام‌مند نمودن و استانداردسازی فرایند نظارت و ارزیابی عملکرد دانشجویان اهمیت دارد (۲۶). طراحی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانشجویان که بتواند با مرتفع نمودن موانع، دستیابی به استانداردها را در زمان فارغ‌التحصیلی تضمین‌کند، ضروری است (۲۸, ۲۷). طرحی جامع و هوشمند که از ابتدای ورود دانشجو به‌طور مستمر کلیه فعالیتهای آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، اجتماعی و .... وی را رصد و پایش نماید پیشنهاد می شود. این طرح ضمن توجه به خودارزیابی و ارتباط بیشتر بین استاد و دانشجو، ارتقای یادگیری، افزایش کیفیت فعالیتهای آموزشی پژوهشی در دانشگاه، افزایش انگیزه و حمایت دانشجو و کاهش طول دوره تحصیل را درپی خواهد داشت. با تجزیه و تحلیل پیشرفت دانشجویان، اقدامات مناسب و برنامه‌های استراتژیکی می‌توان در موسسه برنامه‌ریزی کرد تا انگیزه دانشجویان افزایش و میانگین زمان فارغ‌التحصیلی آنان کاهش یابد (۲۲).

مولانا[2] و دفریانی[3] (۲۰۲۰) نیز در مطالعه‌ی خود به عوامل فردی دانشجویان از جمله معدل دانشجویان و اشتغال هم‌زمان با تحصیل به عنوان عوامل موثر بر طول دوره تحصیل اشاره کرده‌اند (۲۹). براساس بند ۱-۵۰ آیین‌نامه آموزشی دوره دکتری تخصصی، هرگونه اشتغالی غیر از تحصیل برای دانشجو ممنوع است. فشارهای روانی حاصل از کمبودهای اقتصادی، تمرکز دانشجو را کاهش می‌دهد. اکثر دانشجویان مقطع دکتری تخصصی متأهل بوده و نگرانی از وضعیت معیشت خانواده، وی را وادار می‌کند که همزمان با تحصیل، شاغل هم باشد. اشتغال دانشجو ضمن کاهش تمرکز وی، باعث می‌شود فرصت کافی برای مطالعه نداشته باشد و منجر به افزایش سنوات تحصیلی گردد. لذا پیشنهاد می‌گردد سازوکار افزایش حمایتهای مالی از دانشجو در طول دوره تحصیل وی تدوین گردد.

پیشنهاد دیگری که می‌توان مطرح کرد این است که از دانشجویان با طول دوره تحصیل طولانی، متوسط و کم به‌عنوان افرادی که از نزدیک با شرایط تحصیلی مواجهه داشته و در حال گذر از برنامه‌های آموزشی هستند، مصاحبه به عمل آید تا از تجارب آنان در جهت کمک به دانشجویان برای پیشرفت مناسب در طی برنامه آموزشی، اصلاح نظام آموزشی و جلوگیری از افزایش مدت زمان تحصیل استفاده شود.

[2] Maulana
[3] Defriani

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]
[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

ازجمله محدودیت‌های پژوهشی می‌توان به میزان پاسخ‌دهی کم شرکت‌کنندگان اشاره کرد. بسیاری از دانشجویان با وجود ارسال ایمیل و همچنین تماس تلفنی درخصوص مشارکت در طرح، به همراه پیگیری‌های مداوم اما باز هم در تکمیل پرسشنامه مشارکت نداشتند. از طرف دیگر اکثر مشارکت کنندگان حاضر به پاسخگویی به سوالات بخش اطلاعات شخصی نبودند و به‌همین خاطر ارتباط اطلاعات دموگرافیک با طول دوره تحصیل دانشجویانی که مشمول تمدید سنواتی تحصیلی بودند، به‌طور کامل قابل تحلیل نبود، همچنین برخی از اعضای هیأت‌علمی نیز اظهار داشتند تا کنون تجربه راهنمایی دانشجوی دکتری تخصصی را نداشتند و این موضوع نیاز به بررسی بیشتری دارد که در گروه آموزشی که مقطع دکتری وجود دارد، این اساتید شرایط هدایت و یاددهی دانشجو را ندارند یا دلایل دیگری وجود دارد.

نتیجه گیری

هرساله به تعداد دانشجویانی که نمی‌توانند به‌موقع فارغ التحصیل شوند اضافه می‌شود و این مسئله تاثیر جدی بر دانشگاه و توسعه منابع انسانی حوزه بهداشت و درمان می گذارد. با توجه به ارتباط مستقیم رشته‌های علوم پزشکی با سلامت جامعه لازم است تا در جهت کمک به دانشجویان برای پیشرفت مناسب در طی برنامه آموزشی، اصلاح نظام آموزشی و جلوگیری از افزایش مدت زمان تحصیل اقدام لازم صورت گیرد.

تشکر و قدردانی

این مقاله نتایج طرح پژوهشی است که در معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد با کد ۹۷۱۳۰۳ به تصویب رسیده است. بدینوسیله از اعضاء هیئت علمی، مدیران و کارشناسان آموزشی و دانشجویانی که علی‌رغم مشغله کاری زیاد، همکاری نمودند، صمیمانه تشکر می‌شود.

References

1. Emadzadeh M. ***Economics of Education.*** Isfahan: Publications of Academic Center for Education, Culture & Research 2003: 45-49

2. Ghaleyie A, Seyed Alavi SM. ***The Role of Islamic Azad University in Tehran Suburbs' Sustainable Development (Case of Study: Islamshahr Division).*** Journal of Iranian Social Development Studies 2013; 5(2): 103-16. [Persian]

3. Brunette A. ***Self care for teachers: Agnesian Health Care; 2004 (cited 2018 October 2)*** Available from: www.dollandassociates.com.

4. Nick Bakhsh B. ***Investigating the Social Factors Affecting the educational decline of Girl Students, Faculty of Humanities, Payame Noor University of Ahwaz.*** Social Development 2015; 9(2): 182-303. [Persian]

5. Changizi Ashtiani S, Shamsi M, Mohammad Beigi A. ***Frequency of educational decline and some effective factors of student's opinion in Arak University of Medical Sciences, 2009***. Journal of Arak University of Medical Sciences 2010; 12(4): 24-33. [Persian]

6. Jabraili M, Mousavi Vaezi S, Mikaeli P, Saadatyanov R, Aqlmad S. ***Evaluating the Influencing Factors of Educational Under achievement in Gifted and Talented Students of Urmia University of Medical Sciences.*** Journal of horizons of medical education development 2011; 4(3): 21-5.

7. Fata L, Azari S, Baradaran H, Atlasi R. ***A systematic review of the evaluation of academic decline in medical students.*** Strides in Development of Medical Education 2013; 10(2): 150-7. [Persian]

8. Najimi A, Meftagh S, Sharifirad G. ***The Factors Affecting Educational Failure, from the Perspective of the Students of Isfahan University of Medical Sciences.*** Health Research 2011; 6(7): 70-9. [Persian]

9. Koohi Nasrabadi M, Navabipour M, Ganji M, Safavi M. ***Explaining the Role of Organizational Factors in Student educational decline and Control and Reduction Methods (Case Study: Kashan University)***. Organizational culture management 2013; 3(11): 68-141. [Persian]

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

10. Moniri R, Ghalebtarash H. ***The reasons of educational failure among paramedical students in Kashan University of Medical Sciences.*** Iranian journal of medical education 2006; 6(1): 135-40. [Persian]
11. Safdari-Dehcheshmeh F, Delaram M, Parvin N, Kheyri S, Forouzandeh N, Kazemian A. ***The viewpoints of students and educators, in faculty of nursing and midwifery of Shahrekord University of Medical Sciences, about the effective actors in academic important of students.*** Journal of Shahrekord University of Medical Sciences 2007; 9:77-1. [Persian]
12. Ghasemi F, Hasanvand S, Valizadeh F. ***Frequency of academic failure and its associated factors from the viewpoint of students with and without academic failure in the Faculty of Nursing and Midwifery, Khoramabad, Iran.*** Journal of Nursing Education 2014; 3(1): 71-92. [Persian]
13. Esmaeilpour-Bandboni M, Naderi Shad S, Kobrai F, Gholami-Chaboki B. ***Students' viewpoints about academic failure and some related factors in guilan university of medical sciences.*** Research in Medical Education 2017; 9(3): 72-65. [Persian]
14. Drisko JW, Maschi T. ***Content analysis.*** Pocket Guides to Social Work R; 2016.
15. Haghdoost A, Pourkhandani A, Afzalan F. ***A Survey of Important Factors Affecting the Degree Duration of Iranian Ph. D. Students in Beritania.*** Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education 2007; 12(4): 107-24. [Persian]
16. Haghdoost A. ***Durations of studies of Iranian PhD students graduated from UK and Irland Universities between 1995 and 2001.*** Strides in Development of Medical Education 2005; 2(1):1-9. [Persian]
17. Tagharrobi Z, Fakharian E, Mirhoseini F, Rasoolinejad SA, Akbari H, Ameli H. ***Probation, Course Retaking and graduation delay in Health Faculty Alumni of Kashan University of Medical Sciences and Related Factors.*** The Journal of Medical Education and Development 2014; 6(2): 17-29. [Persian]
18. Fitriana A, Aida J, Salwa N, Rusyana A, editors. ***Classification of the length of study based on the student characteristics and academic performance in FMIPA Unsyiah.*** Journal of Physics: Conference Series 2018: 1116(2): 022009.
19. Nurafifah MS, Abdul-Rahman S, Mutalib S, Hamid NHA, Ab Malik AM. ***Review on predicting students' graduation time using machine learning algorithms.*** International Journal of Modern Education and Computer Science 2019; 11(7):1.
20. Bassi JS, Dada EG, Hamidu AA, Elijah MD. ***Students Graduation on Time Prediction Model Using Artificial Neural Network.*** IOSR J Comput Eng 2019; 21(3): 28-35.
21. Kaur S, Sidhu GK. ***A Qualitative Study of Postgraduate Students' Learning Experiences in Malaysia.*** International Education Studies 2009; 2(3): 47-56.
22. Tampakas V, Livieris IE, Pintelas E, Karacapilidis N, Pintelas P. ***Prediction of students' graduation time using a two-level classification algorithm.*** International Conference on Technology and Innovation in Learning, Teaching and Education 2018: 553-565.
23. Hoff RG, Frenkel J, Imhof SM, Ten Cate O. ***Flexibility in postgraduate medical training in the Netherlands.*** Academic Medicine 2018; 93(3): S32-S6.
24. Kettunen J. ***The length of study of MBA students.*** International Journal of Lifelong Education 2003; 22(2): 159-71.
25. Hailikari T, Sund R, Haarala-Muhonen A, Lindblom-Ylänne S. ***Using individual study profiles of first-year students in two different disciplines to predict graduation time.*** Studies in Higher Education 2020; 45(12): 2604-18.
26. Pourabbasi A, Haghdoost A, Akbari H, Kheiry Z, Dehnavieh R, Noorihekmat S, et al. ***Packages for reform and innovation in medical education in Islamic Republic of Iran; a conceptual framework.*** Journal of Medicine and Cultivation 2017; 26(1): 45-50. [Persian]

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

27. Jalili M, Khabbaz Mafinezhad M, Gandomkar R, Mortaz Hejri S. ***Principles and methods of assessment of learners in medical sciences.*** First ed. Tehran: Academy of Medical Sciences of the Islamic Republic of Iran. 2017: 756-762

28. Saiff A. ***Educational module, comparison and Evaluation.*** 17 ed. Tehran: Doran. 2015: 98-102

29. Maulana MF, Defriani M. ***Logistic Model Tree and Decision Tree J48 Algorithms for Predicting the Length of Study Period.*** PIKSEL: Penelitian Ilmu Komputer Sistem Embedded and Logic 2020; 8(1): 39-48.

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]

Examining the Related Factors Associated with Increased Length of Study in PhD Students in Mashhad University of Medical Sciences from the Viewpoints of Faculty Members, Students and Academic Staffs

Mansourian Z(MSc)[1], KarimiMoonaghi H(Ph.D)[2,3,4], Jamali J(Ph.D)[5], KhajaviRad A(MD-PhD)[6], Ashrafifard H(PhD Candidate)[7*]

[1] MSc, School of Midicine, Department of Medical Education, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran
[2] Professor, Nursing and Midwifery Care Research Center, Mashhad University of medical Sciences, Mashhad, Iran
[3] Professor, School of Midicine, Department of Medical Education, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran
[4] Professor, School of Nursing and Midwifery, Department of Medical Surgical Nursing, Mashhad University of medical Sciences, Mashhad, Iran
[5] Assistant Professor, School of Health, Department of Biostatistics, Mashhad University of medical Sciences, Mashhad, Iran
[6] Associate Professor, School of Medicine, Department of Physiology, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran
[7] PhD candidate, School of Midicine, Department of Medical Education, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Received: 26 Sep 2021 ***Revised:*** 02 Nov 2022 ***Accepted:*** 13 Nov 2022

Abstract

Introduction: Due to the job sensitivity of medical sciences and its direct relationship with public health, the consequences of increasing the length of study of students will affect the society and the health system. Considering the importance of the length of study of PhD students and the lack of information about the reasons for its increase, this study was performed to identify the related factors.

Methods: There was a descriptive- correlational study. The data collection tool was a researcher-made questionnaire. A total of 118 faculty members participated in completing the questionnaires. 37 employees and 71 students also completed the questionnaire. Data analysis was performed using descriptive and analytical statistics with SPSS 24 software as well as quantitative content analysis.

Result: Factors related to the dissertation, especially the time-consuming publication of the defense condition article, had the greatest impact on increasing the length of study for PhD students. In quantitative content analysis, the most effective factors for students were dissertation-related factors and for faculty members and employees were personal issues.

Conclusion: According to the results, it is necessary to modify the grant process. Deduct the length of the course while the student is waiting for the article to be published. Allocate research projects that have been paused for an additional semester, excluding the academic year. Also, a plan should be developed to increase financial support for students during their studies.

Keywords: Length of study, Viewpoint, Faculty member, Student, Academic staff

This paper should be cited as:

Mansourian Z, KarimiMoonaghi H, Jamali J, KhajaviRad A, Ashrafifard H. ***Examining the Related Factors Associated with Increased Length of Study in PhD Students in Mashhad University of Medical Sciences from the Viewpoints of Faculty Members, Students and Academic Staffs.*** J Med Edu Dev; 16(4): 227 - 243.

**** Corresponding Author: Tel: +989158285671, Email: h.ashrafifard@yahoo.com***

[Downloaded from jmed.ssu.ac.ir on 2026-11-22]

[DOI: 10.18502/jmed.v16i4.8573]